

Puff-rapporten 33 år senare med kommentarer och tillägg:
”Kahnlund, L., & Norlander, T. (1987). Vad kan svensk
folkhögskola lära av dansk efterskola? *Pedagogiskt
Utvecklingsarbete För Folkhögskolan*, 116, ISSN 0282-7522”

Hur denna version kan citeras:

Norlander, T. (2020). Puff-rapporten 33 år senare med kommentarer och tillägg: ”Kahnlund & Norlander, 1987. Vad kan svensk folkhögskola lära av dansk efterskola? *Pedagogiskt Utvecklingsarbete För Folkhögskolan*, 116, ISSN 0282-7522”

Hur originalversionen citeras:

Kahnlund, L., & Norlander, T. (1987). Vad kan svensk folkhögskola lära av dansk efterskola? *Pedagogiskt Utvecklingsarbete För Folkhögskolan*, 116, 2-27.

Till läsaren

Rapporten ”Vad kan svensk folkhögskola lära av dansk efterskola” finansierades och publicerades (1987-03-10) av dåvarande Skolöverstyrelsen (V-avdelningen) i form av en så kallad PUFF-rapport (Pedagogiskt Utvecklingsarbete För Folkhögskolan). Rapporten sammanställdes av dåvarande lärarkandidaterna Lena Kahnlund och undertecknad vårterminen 1986 vid folkhögskollärlinjen i Linköping. Syftet med rapporten var att dokumentera och beskriva de danska efterskolorna samt att föra ett resonemang om, och i så fall på vad sätt, den svenska folkhögskolan kan lära något av den danska efterskolan. Vi drog slutsatsen att impulser från den danska efterskolan borde välkomnas av svenskt skolväsende. I rapporten framfördes också några tankegångar om hur en svensk efterskola skulle kunna se ut.

Det har nu gått 33 år sedan rapporten publicerades och tyvärr kom den endast att diskuteras i begränsad omfattning. På några ställen genomfördes dock projekt som inspirerades av den danska pedagogiken. Ett sådant exempel, som jag själv medverkade i under tidigt 1990-tal, var LJUS-projektet (Lära för Jobb, Utveckling och Självförtroende) i Degerfors kommun. I Danmark däremot är efterskolorna fortfarande framgångsrika. Med sin speciella pedagogik hjälper de årligen tusentals skoltrötta och utslagna ungdomar till ökat självförtroende, mognad och bildning.

Behovet av pedagogiskt nytänkande i Sverige har under åren inte minskat. Vi kan däremot identifiera flera krisfenomen och bekymmersamma förhållanden. Magnus Henrekson och Johan Wennström vid Institutet för Näringslivsforskning (IFN) beskriver i en artikel (Kvartal, 2019-12-17) situationen i anslutning till den senaste Pisa-undersökningen på följande vis: *”Sverige förbättrade resultatet på ett artificiellt sätt genom att en fjärdedel av eleverna antingen inte fick göra provet eller inte dök upp. En försiktig uppskattning tyder på att i verkligheten befinner sig en dryg tredjedel av 15-åringarna i Sverige på den lägsta nivån vad gäller läsfärdighet”*.

Det finns således ingen vetenskaplig grund för påståendet att Pisa-undersökningen skulle visa på en förbättring i de svenska skolorna. För våra barns och ungdomars skull är det nödvändigt att se och beskriva verkligheten som den faktiskt är. Det är bakgrunden till att jag nu åter vill försöka bidra till en diskussion om vad svenskt skolväsende kan lära av de danska efterskolorna genom att göra rapporten tillgänglig på min hemsida. Eftersom rapporten skrevs före det att datorerna var i allmänt bruk och trycket bitvis är lite oskarpt var jag tvungen att skriva av texten från den maskinskrivna originalrapporten för att möjliggöra en digitalisering. Det innebar att avskriften fick en annorlunda layout jämfört med den ursprungliga versionen, men innehållet i övrigt är i stort detsamma. På några ställen har jag låtit vissa uppenbart inaktuella inslag utgå. Kommentarer liksom tillägg är gjorda med blå text.

Skulle nu någon vara intresserad av att få tillgång till den ursprungliga rapporten så går det att beställa och betala en skriftlig kopia av originalet via Kungliga Biblioteket (KB) i Stockholm. Ange då att det handlar om projektet Pedagogiskt Utvecklingsarbete För Folkhögskolan och PUFF-rapport nr 116 med ISSN 0282-7522. Rapporten finns också tillgänglig för utlåning vid universitetsbiblioteken i Lund, Stockholm och Umeå.

Torsten Norlander, professor emeritus i psykologi
2020-01-11

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
2. Frågeställningar	4
3. Metod	5
4. Resultat	6
5. Diskussion	16
6. Fotnoter	22

[Originalversionens olika avsnitt har samlats under ovanstående rubriker för att ge större tydlighet./TN: 2020-01-11]

1. Inledning

Syftet med rapporten är att informera om, dokumentera och beskriva de danska efterskolorna, samt föra ett resonemang om vad i de danska erfarenheterna som möjligen kan tillämpas i Sverige. Vi som skrivit rapporten studerar vid institutionen för lärarutbildning, Folkhögskollärlinjen, i Linköping. Ett obligatoriskt inslag i utbildningen är utarbetande av ett så kallat specialarbete. Folkhögskoleinspektören Bo Göthberg medverkade vid en föreläsning med lärarkandidaterna och rekommenderade intresserade att som specialarbete belysa erfarenheterna från de danska efterskolorna. Vi två nappade på detta spännande förslag från SÖ. Efter ytterligare kontakter med bl.a. Bo Göthberg fann vi att projektet tenderade att få större omfattning, särskilt vad gäller materialinsamling, än vad som kännetecknar specialarbeten. Därför ansökte vi om PUFF-medel för att möjliggöra ett studiebesök i Danmark.

Flera omständigheter gör det nu aktuellt att på allvar initiera en debatt om vad svensk folkhögskola, eller till och med hela det svenska skolsystemet, kan lära från de danska efterskolorna. Det är viktigt att redan här påpeka att danska erfarenheter inte mekaniskt kan överföras. Det handlar snarare att föra en debatt om vilka moment i efterskolan som kan inspirera det svenska skolväsendet. I den svenska skoldebatten behandlas med jämna mellanrum problem som grundskolan brottas med: de skoltrötta eleverna som inte orkar ta sig till undervisning. Det talas till och med om att stora grupper lämnar skolan med läs- och skrivsvårigheter. Elever med svårare sociala störningar får ofta inte tillräcklig stimulans inom grundskolan. Elever slås ut och kategoriseras. Trots ambitiösa försök har inte grundskolan lyckats med att nämnbart förnya sig pedagogiskt, det vill säga fortfarande härskar en föråldrad ämnesindelning och fortfarande får inte eleverna utveckla sina praktiska erfarenheter. Andra debattinlägg har velat markera behovet av bättre baskunskaper i svenska och matematik. Några debattörer har velat söka svaret på grundskolans nuvarande svårigheter med en återgång till den gamla pluggskolan.

En del av ovan beskrivna positioner i den svenska debatten kan vi sympatisera med. Däremot ser vi inte en återgång till äldre skoltraditioner som en framkomlig väg. Elever som går på folkhögskolor vittnar ofta om att folkhögskolans friare pedagogiska former och större öppenhet för helhetssyn skapar nya perspektiv. Vi tror att en del av folkhögskolans metoder (när den är som bäst) skulle kunna tillämpas även för skolpliktiga elever. Det är bland annat detta som den danska efterskolan handlar om. En skolform som räknar sin begynnelse från 1879. Därefter har intresset för den hela tiden ökat. 1920 fanns cirka 40 efterskolor i Danmark, 1970 var man uppe i 101 och 1986 (februari) redovisas 184 efterskolor [1].

2. Frågeställningar

För svenskt skolväsende (inklusive folkhögskolan) borde det vara av intresse att titta närmre på efterskolans arbetsformer. Hur kan ”vuxenpedagogiken” tillämpas på ungdomar? Kan svensk folkhögskola få vitala impulser till sin ordinarie verksamhet (med vuxenstuderanden)? Det är vår förhoppning att denna rapport kan utgöra ett bidrag till en vidare debatt.

3. Metod

I stort kan man beskriva arbetsgången i tre faser. I en första fas samlade vi in och studerade skriftligt material, samt följde upp detta med telefonintervjuer och korrespondens. Utöver Bo Göthberg på SÖ var vi i kontakt med ett stort antal personer och institutioner: Fredrik Christensen vid Nordens folkliga akademi i Kungälv, Hans Hovenberg på Folkbildningsavdelningen i Linköping, Efterskolans sekretariat i Köpenhamn, Jørgen Olsen på undervisningsministeriet i Köpenhamn. Dessutom har vi inhämtat synpunkter från Olle Kyhlhammar, Lena Skördeman och Lars Arvidsson, samtliga lärare vid lärarhögskolan i Linköping. Via de danska kontakterna erhöll vi flera broschyrer och böcker som i sin tur ledde till nya, kontakter.

Den andra fasen utgjordes av ett besök i Danmark under tiden 3 februari – 7 februari 1986. Genom att resan hade planerats noga kunde vi utnyttja dessa fem dagar på ett rationellt sätt. Tre heldagars besök gjordes vid tre olika skolor. En dag anslogs till intervju av Sophus Bang Nielsen, huvudförfattare till den mycket omfattande ”Forløbsundersøgelse af unge på efterskole”. Det är en utredning som omfattar cirka 1400 elever fördelade på 16 efterskolor runt omkring i Danmark. Slutligen anslogs en dag för intervju med Jørgen Olsen, undervisningsinspektör för Efterskolan tillika anställd på det danska undervisningsministeriet. De skolor som vi valde ut att besöka står för olika riktningar inom efterskolans värld:

- *Midtsjællands Ungdomsskole*
Indre Mission, KFUM och KFUK startade skolan 1960. Skolan definierar sina mål på följande sätt: ”att utifrån en kristen livssyn ge varje elev goda utvecklingsmöjligheter och innehåll och mening i livet samt att utifrån en kristen livssyn utveckla egenskaper, färdigheter och intressen.” Skolans rektor är Anders Mielke. Det finns plats för 82 elever. Man har årskurserna 8, 9 och 10.
- *Flakkebjerg Efterskole*
Skolan grundades 1978 av ett tiotal lärare som hade gått tillsammans på lärarseminariet. Befolkningen i Flakkebjerg annonserade efter några lärare som kunde starta en efterskola för att tomma lokaler (efter en nedlagd vårdinstitution) skulle komma till användning. Skolan är känd för en djärv pedagogik med stort elevinflytande och många praktiska inslag. Noterbart är också att skolans rektor, Knud Brusgaard Nielsen, samtidigt är ordförande för Foreningen af Frie Undoms- og Efterskolor. Alla efterskolor är anslutna till föreningen som bland annat ger ut gemensamma reklambroschyrer. Skolan hade 72 elever fördelade på klasserna 8, 9, 10 och 11.
- *Osted Fri- og Efterskole*
Skolan grundades 1917 av lokalbefolkningen. Först startade man som friskola men senare utbyggdes en efterskoleavdelning. Idag har friskolan 180 elever och efterskolan 120 elever. Med sina 50 medarbetare är detta ansett som en mycket stor skola. Skolan bygger på en klassisk grundtvig-koldsk livssyn. Rektorn här heter Hans Ancher Kofoed. Efterskolan har tre årsklasser: 8, 9 och 10. Man diskuterar dock att ta bort årskurs 8 då man upplever att ungdomarna, och då särskilt ”drengarna”, i denna ålder inte är tillräckligt mogna för internatlivets mödor. Det bör alltså redan här konstateras att alla efterskolor är internatskolor. Många skolor har också mindre jordbruk, trädgårdsskötsel, med mera. Samtliga tre skolor som vi besökte hade just lantbruk med lite svin, får, kor, hästar och höns.

Den tredje fasen, slutligen, innebar sammanställning, analys och utskrivning och redovisas i rapportens resultatdel.

4. Resultat

4.1. Kort om det svenska skolväsendet

Detta avsnitt har utgått eftersom det svenska skolväsendet dramatiskt har förändrats sedan rapporten skrevs. Skulle någon läsare mot förmodan ändå vara intresserad av detta avsnitt så går det att beställa och betala en skriftlig kopia av originalet eller låna den på det sätt som anges i sista stycket på sidan 2. [TN: 2020-01-11]

4.2. Kort om det danska skolväsendet

Det danska skolsystemet har inte genomgått samma dramatiska förändring men uppgifterna är ändå i några avseenden tillräckligt föråldrade [2, 3] för att motivera att även detta avsnitt utgår. [TN: 2020-01-11]

4.3. Definition av dansk efterskola

Efter ovanstående allmänna orientering kan vi nu direkt ta oss an beskrivningen av efterskolan. Låt oss börja med en definition [4].

- *En efterskola är en internatskola*
Internatskoleformen innebär en möjlighet att bygga upp en total miljö där man kan finna en total identifikation med skolans mål och medel. Samspelet mellan elev/lärare skapar en intensiv och gynnsam miljö för social fostran och mognad.
- *En efterskola är till för ungdomar mellan 14 och 18 år*
Det vill säga, att skolan vänder sig till ungdomar, som är mitt uppe i en identitetsformulering. De kan vara präglade av generationsuppror och/eller stor osäkerhet på sig själva och sina egna möjligheter.
- *En efterskola är en skola som erbjuder allmänbildande undervisning*
Lagen påbjuder att det skall vara frågan om en skola – alltså inte till exempel en social-pedagogisk institution, och där skall bedrivas allmänbildande undervisning. Det innebär att en skola inte får i snäv bemärkelse bedriva yrkeskvalificerande utbildning. Samtidigt innebär den öppna formuleringen ”allmänbildande undervisning” ett stort spelrum för skolorna.
- *En efterskola är en fri skola*
Det innebär att skolorna har:
  - (a) Ideologisk frihet. Skolorna kan vara idé- och åskådningsskolor. De har rätt att inom lagens ramar verka för sina idéer.
  - (b) Ekonomisk frihet. Hela 85 % av de flesta undervisningsrelevanta utgifter täcks genom bidrag från staten. Skolorna har mycket vida ramar för hur dessa medel skall brukas.
  - (c) Pedagogisk frihet. Rektorn (forstandaren) står som garant i förhållande till myndigheterna för den pedagogiska verksamheten, men ingen blandar sig i på vad sätt ändamål, innehåll och struktur präglar undervisningen.

- (d) Frihet att anställa vem man vill. Skolorna kan anställa vem de själva vill till lärare. Det ställs till exempel inga krav på att efterskollärarna skall ha lärarutbildning.
- (e) ”Elevfrihet”. Skolorna kan anta eller avvisa elever efter behag, det vill säga ingen får lov att ställa krav på att en viss elev skall antas. På motsvarande sätt kan eleverna fritt välja skola och säga ifrån om de inte önskar vara kvar längre.

- *En efterskola är en självförvaltande, självständig och självägande institution*
Det betyder att inga offentliga myndigheter, till exempel kommuner, kan starta eller driva efterskolor eller äga majoritetsinflytande i en efterskolas styrelse.

I litteraturen, liksom vid överläggningar med efterskolefolk, påpekas ofta svårigheter med en klart avgränsad definition. Skolorna skiljer sig avsevärt från varandra. Där finns hela skalan av skolor, från förhållandevis traditionell undervisning till skolor som gjort sig kända för djärva pedagogiska experiment. Därför kan inte pedagogiska begrepp ingå i en definition. Däremot torde ovanstående fem punkter beskriva det väsentliga och gemensamma. [Så här 33 år efter PUFF-rapportens publicering kan inte nog understrykas att en eventuell implementering av efterskolor i Sverige måste kännetecknas av en anpassning till svenska förhållanden och traditioner. Så bör det till exempel vara möjligt för kommuner att ta initiativ till efterskolor. Självt har jag mycket goda erfarenheter från det LJUS-projektet under läsåret 1990 - 1991 i Degerfors som i flera avseenden påminde om en dansk efterskola. Det var Komvux och Degerfors kommun som möjliggjorde projektet. \[TN: 2020-01-11\]](#)

4.4. Skolornas inriktning

Vad gäller skolornas inriktning kan man huvudsakligen urskilja tre jämstora grupper [5].

- *En tredjedel av skolorna utgörs av gruntnivå-koldsk inspirerade skolor*
Dessa är oftast regionbaserade med starkt stöd från lokalbefolkningen. Osted Efterskola hör hemma i denna kategori av lite äldre skolor.
- *Den andra tredjedelen representeras av olika religiösa riktningar*
Dessa skolor är ofta relativt nystartade skolor. Midtsjællands Ungdomsskole hör hit.
- *Den tredje tredjedelen är en blandad grupp*
Denna grupp sönderfaller i fem undergrupper:
  - (1) Specialskolor för elever med problem.
  - (2) Tvindskolorna.
De utgörs av 12 efterskolor och 3 folkhögskolor spridda runt om i landet. Här har man ofta skiftat profil och haft en förmåga att anknyta till aktuella frågor som varit i blickpunkten. Skolorna är kända för att göra långa resor och för insatser vad gäller ekologiska frågor. Ett spektakulärt inslag här var ett bygge av nordens största vindkraftverk. Man har också sysslat med stöd åt befrielseörelser, kooperativ för arbetslösa ungdomar och mycket annat. En av skolorna bedriver nu zoologisk trädgård och i övrigt sysslar man mycket med kreativ verksamhet, balett, video och på senare tid datakunskap.
  - (3) Skolor som har en stark koppling med praktik och teori.
Flakkebjerg bör räknas till dessa. De påminner en del om Tvind-skolorna för några år sedan. Till exempel har en skola en fiskeflotta dit en stor del av verksamheten är förlagd.
  - (4) Skolor med stark betoning av demokrati som pedagogiskt medel.
Dessa skolor har stora inslag av elevstyre. Den ideologiska plattformen kan vara präglad av ”FN-visionen” och demokratisk socialism.

- (5) Den femte undergruppen är svåridentifierad.
Ofta handlar det här om helt nystartade skolor som inte än har utvecklat någon bestämd profil.

Skolornas breda spektrum vad gäller inriktning bidrar till att det i Danmark råder en stor politisk enighet om en positiv syn på efterskolan. I den förra socialdemokratiska regeringen satt t.ex. tre före detta efterskolerektorer [6].

4.5. Historik

Det är möjligt att spåra efterskolan som skolform tillbaka till Christen Kold som redan 1851 startade en ”højere bondeskole for unge mænd”. Detta försök blev dock enbart ett försök, skolan fick snart läggas ned. Men en av Kolds lärjungar, Anders Poulsen Dal, startade 1879 en pojkskola i anslutning till Galtrups folkhögskola. Det är också detta år som räknas som efterskole-formens startpunkt [7].

Det var samma folkliga rörelser, som runt om i Danmark grundade folkhögskolor och friskolor, som också låg bakom upprättandet av efterskolor. Det var folkliga rörelser med behov av folkbildning och en stark önskan om frihet på de religiösa, politiska och ekonomiska områdena. Oftast var det en krets av människor som på olika sätt stöttade en skola. Detta lever kvar idag och numera är det till och med en förutsättning för att få bidrag från undervisningsministeriet att man kan påvisa att bakom skolan finns en krets människor organiserade i en förening.

Efterskolorna fick sitt namn därför att de erbjöd undervisning till ungdomar *efter* de obligatoriska sju åren. På landsbygden var det i stort sett enbart efterskolorna som stod för detta utbud. Realskolorna hade motsvarande ställning i städerna. 1958 antogs en ny skollag där ”folkeskolen” (den danska benämningen på grundskolan) fick i uppgift att organisera undervisning även för 8:e, 9:e, och snart 10:e årskurserna. För efterskolan innebar detta givetvis en enorm utmaning. Efterskolorna blev i ökad grad integrerade i det danska utbildningsväsendet, och lyckades framgångsrikt konkurrera med folkskolan. Betydelsefullt här var också att efterskolan fick rätt att använda samma centrala prov som folkskolan (reformen genomfördes 1967). De flesta efterskolor har idag proven eller delar av dem. På det viset kan efterskolan konkurrera på jämbördig basis med folkskolan.

Ett verkligt uppsving fick efterskolan 1975 då undervisningsplikten (i Danmark betonar man att det handlar om undervisningsplikt och inte skolplikt) utvidgades till 9 år. Det visade sig att det var efterskolor som grundades i snabb takt för att fylla ökade behov. För skoltrötta elever kom efterskolans speciella arbetsmetoder att framstå som ett intressant alternativ till folkskolan. Flera bedömare [8] anser nu att efterskolan har börjat närma sig ett tak, bland annat därför att det snart blir en demografisk svacka vad gäller antalet 14-18 åringar. Idag har efterskolorna tillsammans ca 14 000 elevplatser. Av landets alla åttonde klassare går cirka 2 % i efterskolan, medan det i klasserna nio och tio rör sig om cirka 15 – 17 %. [\[Åter behöver påminnas om att ”idag” var för 33 år sedan, För aktuella uppgifter se punkterna i tillägget, avsnitt 4.8./TN: 2020-01-11\].](#)

4.6. Kursplaner/innehåll

Varje efterskola har en mycket stor frihet att lägga upp undervisningen på det sätt den behagar [9]. Erfarenheterna har dock visat skolorna att det är betydelsefullt att kunna erbjuda eleverna avgångsprov (av samma slag som folkskolan har i 9:e årskurs och vilka också förekommer för dem som fortsätter till 10:e årskursen). I vissa fall erbjuder skolorna enbart prov i så kallade kompetensgivande ämnen: danska, räkning/matematik, fysik/kemi, engelska och tyska. Några få efterskolor har inga prov alls. I och med att man i stor utsträckning har accepterat proven måste man kompromissa med undervisningens uppläggning. Grovt räknat kan man säga att många efterskolor i stort följer folkskolans innehållsmässiga uppläggning till 50 %, medan de andra 50 % är helt egna konstruktioner. Det innebär naturligtvis inte att man följer folkskolans pedagogiska principer i allt, vad gäller de mer "traditionella" ämnena.

En årskurs ligger normalt på 40 veckor, eller 10 månader och följer samma tider, vad gäller ferier med mera som folkskolan. Det som sagts här är i stort sett vad som kan sägas generellt. Låt oss nu ta ett exempel från efterskolornas värld. Flakkebjerg efterskola är typisk så till vida att undervisningen består både av skolämnundervisning och av projektundervisning. I Flakkebergs skolprogram sägs bland annat att: "Vår form av projektundervisning tar som utgångspunkt lösningen av ett teoretiskt eller praktiskt problem. I lösningen av problemet drar man in, så långt som möjligt, problemställningar och lösningar från det samhälle vi alla är en del av."

Skolan har avgångsprov i de kompetensgivande ämnena. Skolan erbjuder ingen specialundervisning. Eleverna ges stora möjligheter att välja ett eget schema, men följande ämnen är obligatoriska på Flakkebjerg: projektundervisning, danska, räkning/matematik, fällestimme, fællesmøde, pendeltjenste (vaktmästeritjänst) och kökstjänst. Men det finns som sagt också valfria ämnen och med den tid som finns kvar på schemat får eleven själv komponera sina blockämnen (block = två lektionstimmar): engelska, tyska, fysik/kemi, keramik, textil, läder, metall, träslöjd, cykelverkstad, musik och gitarr, drama, natur och miljö, joggning, styrketräning, volleyboll, basketboll, bordtennis, ridning, formgivning eller mediaverkstad.

Intressant här är att notera att exempelvis ämnet "kökstjänst" är obligatoriskt. På Flakkebjerg har man ingen anställd kökspersonal utan elever tillsammans med lärare håller i hela denna verksamhet. All städning på Flakkebjerg (liksom på alla andra efterskolor) sköts helt och hållet av eleverna. Detta torde vara en viktig orsak till frånvaron av skadegörelse och klotter på de danska efterskolorna. Eleverna arbetar i skift i köket och får samtidigt undervisning i hemkunskap. Eleverna turas om att jobba i köket även på veckosluten.

4.7. Projektundervisning

Projektundervisningen på Flakkebjerg är obligatorisk och inträffar varje tisdag och torsdag eftermiddag och ibland även under fredagseftermiddagen. Man har fyra olika projektperioder under ett skolar. Under varje projektperiod får eleverna välja mellan 5-6 projektgrupper. Projektperioderna har olika teman. Under året får eleverna ett stigande inflytande över hur en sådan period planeras. Några gånger under varje projektperiod träffas alla grupper för att värdera periodens förlopp. Så här ser ramplaneringen ut för 1986:

- *Första perioden: Efterskola*

Tema: Gör Flakkebjerg Efterskola till din skola!

Denna period syftar till att vara ett ”inlussningsprojekt” där man skall lära sig att arbeta och studera tillsammans. Detta är lika väsentligt oberoende vilken årsklass man tillhör. De flesta danska efterskole-elever går nämligen endast ett år på en viss skola. Vill man fortsätta på efterskola efter det året, rekommenderas man vanligen till att söka till en annan skola. Det innebär alltså att oberoende om man går i 8:e eller i 11:e årsklassen är alla lika nya på skolan vid läsårets start.

Periodens projektgrupper kan vara dessa: Lantbruk (skolan har ett eget lantbruk som skall skötas), Idrott (utom och inomhus idrott; gruppen skall arrangera något gemensamt för hela skolan), Ull (man får lära sig att karda, spinna och väva; ulLEN får gruppen från skolans egna får), Radio (skolan har en egen radiostation där man sänder ut närradio om skolan och dess liv), Friluftsliv (hur man reparerar en cykel, cykel- och kanotturer; gruppen skall också planlägga en natur och idrottsdag för hela skolan).

- *Andra perioden: U-land*

Tema: Ett konkret ulands-projekt stöttas och resurser insamlas!

Här vill skolan öka förståelsen för förhållandet mellan i-land och u-land och skapa större kunskap om andra samhällsförhållanden. Man lägger in undervisningspass kring geografi, historia och samhällskunskap i anknytning till det aktuella biståndslandet och den världsdel där det finns.

Periodens projektgrupper blir denna gång: Teater (förbereder en kabaré eller liknande i samband med en marknadsdag som skolan skall genomföra), U-landsbutik (det öppnas en butik med importerade u-landsvaror; butiken är öppen under hela projektperioden och naturligtvis på marknadsdagen), Lantbruk (gruppen arbetar med de ordinarie sysslorna och förbereder försäljning av lantbruksvarorna), Information (denna grupp förbereder marknadsdagen mer detaljerat; skriver artiklar till tidningarna, tillverkar flygblad, med mera), Textil (gruppen tillverkar textilvaror som kan säljas på marknadsdagen).

- *Tredje perioden: Arbete*

Tema: Produktion i bolag och verkstäder!

Den tredje projektperioden har bland annat som mål att ge inblick i samhällsmässiga och arbetsmässiga förhållanden. Den gemensamma undervisningen behandlar produktionsbetingelser, arbetsförhållanden, säkerhetsföreskrifter, inkomst och lönesättning.

Projektgrupperna indelas på följande vis: Smidesverkstad (arbetet är organiserat med direktör, förmän och arbetare; Produkter framställs både med serieproduktion och med mer hantverksmässiga metoder), Gården (lantgården organiseras med olika befattningar och ansvarsuppgifter), Textilverkstad (även här finns en direktör men också marknaschef, designer och sömmerskor; gruppen tillverkar varor efter serieproduktionstekniken), Snickeriverkstad (organiseras efter samma modell som de övriga verkstäderna), Arbetslös (denna grupp är arbetslös i förhållande till de andra grupperna; de arbetslösas förhållanden undersöks, man startar aktiviteter för att få arbetslösa aktiva; gruppen skiftar hela tiden medlemmar – några får jobb hos någon projektgrupp och därifrån utesluts ständigt några).

- *Fjärde perioden: Fritid*

Tema: Fritiden efter skoltiden!

Den fjärde och sista projektperioden har bland annat som mål att ge kunskap om fritidsutbudet i samhället, att förbereda sig till ett samhälle med allt större fritid. Den gemensamma undervisningen här handlar om föreningar, gräsrotsrörelser, efterutbildning, aftonskola, med mera.

Projektgrupperna formas med utgångspunkt från elevernas egna önskningar och kan mycket väl se ut på följande sätt: Idrott, Trädgårdsskötsel, Friluftsliv, Karneval, eller Musik.

Läser man igenom efterskolornas många reklambroschyrer finner man snart att det finns en uppsjö varianter men att de flesta har projekt som i någon mån påminner om Flakkebjergs. Midtsjællands Ungdomsskole satsar på projekt varje tisdagseftermiddag. Typiska exempel på projekt här är: Cykel (hur man reparerar den, osv), Friluftsliv/Idrott, Turism (mar har till exempel rest till Köpenhamn och spelat tyska turister; på det viset fick man både språklektion och geografiklektion), Handikapplära, Julprojekt.

Här nedan visas ett exempel på en elevs veckoprogram vid Flakkebjergs Efterskola:

Kl.	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
7.00	Morgenmad og rengøring i 'familierne'				
8.00	Fælles radioavis				
8.30	Fællestime	Dansk	Ridning	Engelsk	Pedeltjenesie
10.00	Pause				
10.30	Ridning	Engelsk	Regning/matematik	Dansk	Regning/matematik
12.00	Middagsmat				
13.00	Medieværksted	Projekt	Fællesmøde	Projekt	(Projekt)
14.30	Pause				
15.00 -16.30	Medieværksted	Projekt	Fri	Projekt	
17.00	Aftensmad				
19.30	Besøk hos medarbejder	Tirsdagsgæsten	Fællesaften	Aftenskole	
21.00	Aften-te				
22.00	Ophold i egen 'familie'				
22.30	Ophold på eget værelse				

4.8. Eleven, Läraren, Övrig personal och Skolkretsen

Dessa områden har en hel del statistik som är föråldrad [10 – 19]. Läsare som ändå vill ta del av uppgifterna kan göra det genom att beställa en originalversion av rapporten från KB på det sätt som beskrivits i sista stycket på sidan 2. [TN: 2020-01-11]

Lärarnas Tidning (<https://lararnastidning.se/danska-elever-far-tid-att-vaxa/>) från den 19 december 2019 anger följande:

- Det finns cirka 260 efterskolor i Danmark. Där går drygt 28 000 elever, cirka 16 procent [dvs. av det totala elevantalet i de aktuella åldersgrupperna/TN].
- En av landets lärarutbildningar inriktar sig på efterskolan. Den är på fem år, varav ett års praktik på en efterskola.
- Förutom statliga medel betalar en elev mellan 35 000 och 65 000 danska kronor, beroende på föräldrarnas inkomst, för ett år på efterskola. Det inkluderar mat, logi, utbildning eventuella resor och material.

4.9. Beslutsprocesser och efterskolans speciella pedagogik

Skolkretsen med dess generalförsamling och styrelse fastställer de stora ramarna, de ideologiska ramarna, och överlåter ”driften” till medarbetarna och eleverna [20]. Som vanligt är det vanskligt att försöka generalisera när det handlar om efterskolor. Inte minst gäller detta de interna beslutsprocesserna. Hela skalan förekommer. Där finns skolor med en stark rektor, eller ett dominerande rektorspar, som fattar alla avgörande beslut. Mera vanligt är att lärarråden är de instanser som styr skolorna. Vanligast torde dock vara olika varianter på kombinerat lärar- och elevstyre. Där har man då preciserat vad lärarna skall besluta om och vad som tillkommer eleverna. Ofta kan eleverna få en klumpsumma som de kan avgöra användningen av. Ytterlighare ett antal frågor är av sådan art att beslut tas på ett så kallat fællesmøde (gemensamt möte) för alla medarbetare och elever på skolan. Vid uppräknigen av obligatoriska ämnen på Flakkebjerg Efterskole kunde vi se att just det gemensamma mötet fanns med. Varje onsdag eftermiddag har man ett sådant möte för medarbetare och elever. Där informeras, diskuteras och tas beslut med utgångspunkt från en dagordning. De gemensamma mötena förbereds och leds i turordning av de olika grupperna i danskt modersmål. Vill någon medarbetare eller elev få upp en fråga på mötet måste detta anmälas i förväg till den ansvariga gruppen.

De andra skolorna vi besökte hade också liknande beslutande stormöten. På Midtsjællands Ungdomsskole utsåg eleverna och lärarna varsina ”talmän” som hade som uppgift att förbereda dagordningen samt sitta som mötesordföranden och mötessekreterare. Fyra gånger per år valde man nya talmän. Vi fick reda på att under 1970-talet förekom en intensiv debatt på efterskolorna om demokratin. En del avancerade experiment genomfördes också. Inställningen idag tycks vara att man inte skall sticka under stol med att i vissa frågor måste lärarna få ha det avgörande inflytandet. Skall till exempel projektarbeten förekomma menar man att det måste vara en kombination av elevernas initiativ och lärarnas systematiska planläggning (som bottnar i en mångårig erfarenhet). Disciplinära frågor, liksom utformningen av skriftliga omdömen måste vila på lärarna. Dessa åsikter tycks vara ganska allmänna hos både lärare och elever.

På efterskolan umgås lärare och elever i det närmsta dygnet runt. Efterskolan har inte möjlighet att anställa fritidspedagoger som dyker upp när undervisningen slutar och som ”går av skiftet” vid elevernas sänggående. Efterskolans lärare anställs för att verka i en pedagogisk

miljö där undervisning och vad som brukar kallas fritid möts. Detta skapar optimala möjligheter för den pedagogiska verksamheten. Vanligtvis har man anställt en lärare för var sjunde elev och därför har varje elev alltid möjligheter att ha flera kontakter med vuxna. Livet på en efterskola skall utgöra en helhet och utmaningar för lärare och elever finns under dygnets alla timmar. Det betyder att man i efterskolan kan gripa sig an vardagen på så sätt att ”vanliga” skoldagar med 45 minuters lektioner och med olika ämnen och arbetsområden blir avlösta av mer sammanhängande arbetsperioder. Där finns då möjligheter att i lugn och ro, utan avbrott, fördjupa sig i en uppgift eller projekt. Det betyder också att lärare och elever möter varandra i många olika sammanhang: när man äter, festar, diskuterar, arbetar och säger god natt. I ett sådant skolliv är de sociala utmaningarna lika betydelsefulla som utmaningar i mer ämnesinriktade aktiviteter, och ger därmed goda möjligheter till ömsesidig påverkan i allmänbildande syfte [21].

Internatskoleformen innebär också att eleverna har tät kontakt med varandra. Vanligtvis bor man två eller tre i varje rum. De som bor i en korridor eller i en del av en byggnad utgör en ”familj”. Det finns således dygnet runt krav påvar och en att anpassa sig och ta hänsyn. En efterskolas undervisningsutbud är mycket omfattande och då cirka hälften av eleverna är undervisningspliktiga, omfattar också utbudet folkskolans avgångsprover och förberedelser till dem. De flesta skolor inskränker dock proven till att omfatta de så kallade kompetensgivande ämnena. På efterskolorna anser man att de karaktärs- och personlighetsdanande verksamheterna bland de unga, är skolornas väsentligaste uppgift och påfallande många elever framför också just att de mognat och utvecklats som människor.

4.10. Internatet

Som redan framgått i föregående avsnitt utgör internatet ett centralt inslag i den totala pedagogiska miljö man anser nödvändig för att nå bästa möjliga resultat. Vi har redan tittat på olika ämnen och projektperioder med utgångspunkt från ett typexempel (Flakkebjerg Efterskola). Det förefaller sig därför naturligt att vi även studerar andra inslag i denna skolas pedagogiska miljö [22]. Flakkebjerg Efterskola (liksom andra efterskolor) är mer än bara en skola. Här är man nämligen samman hela dagen – och kvällen också. Alla elever och medarbetare bor på skolan. Skolan är uppdelad i mindre enheter, där eleverna bor gruppvis i ”flickfamiljer” eller ”pojkfamiljer”. Familjen äter morgonmål tillsammans i familjeköket och står för rengöringen av familjeområdet. Skolans vuxna medarbetare (lärare och övrig personal) bor inte i familjerna, men är uppdelade på de olika familjerna, äter frukost tillsammans med dem och finns tillhands för att lösa eventuella problem.

Skolan har ett fastställt regelsystem. Några av dessa har beslutats på det gemensamma mötet, andra har fastlagts av medarbetarna i förväg och kan inte ändras av det gemensamma mötet.

På Flakkebjerg har man följande i förväg fastställda regler:

- Eleverna skall aktivt delta i undervisning, arbete och fritid.
- Pojkar och flickor bor var för sig.
- Eleverna får inte inta öl, sprit eller andra droger för att bli berusade, varken på skolan eller till och från skolan.
- Eleverna får inte ”gå i säng” med varandra på skolan.

Dessa regler informerar man grundligt om redan då eleverna söker till skolan. Bryter någon mot reglerna kan denne relegeras. [Det kan vara intressant att i dag jämföra detta regelsystem med en annan efterskola 33 år senare, nämligen Ranum Efterskola som valt att gå ut med ett](#)

omfattande regelsystem, kanske bland annat orsakat av mobiltelefoner och annat som tillkomit under åren: <https://www.ranumefterskole.dk/regler/> Nedan har jag försökt att något förkorta samt översätta det till svenska [TN: 2020-01-11]:

- *Den första regeln är en positiv regel!*
All personal och elever är skyldiga att bidra så mycket som möjligt för att stärka gemenskapen och skapa en bra inlärningsmiljö och vistelse för alla på Ranum Efterskola. Mobbning accepteras inte. Det är viktigt att skilja mellan munhuggning och mobbning. Munhuggning är en godmodig inställning till en annan människa och hjälper till att skapa en positiv atmosfär i det sociala rummet. Mobbning, å andra sidan, är en handling som kan skada en annan person fysiskt, mentalt eller socialt. Att arbeta i mobbningsituationer med en avsändare och mottagare handlar alltså inte om hur mycket du munhuggs, men om mottagaren tycker att det är kul. Vi arbetar därför för att alla elever respekterar varandra som lika. Om mobbning inträffar kommer vi att försöka lösa detta genom en öppen dialog mellan parterna. Mobbning kan leda till avstängning beroende på situationen.
- *Inga euforiska läkemedel i skolan*
Att ta med sig och vidarebefordra euforiska ämnen kommer att resultera i omedelbar avstängning från skolan. Om en elev påverkas i skolan, t.ex. av hasch, sänds eleven hem och han/hon kan inte förvänta sig att få fortsätta i skolan. Vi testar då misstanke uppstår.
- *Alkohol*
Ingen alkohol i skolan, på stan eller på väg till och från skolan. Inga vare sig tomma eller dekorativa alkoholfaskor får förekomma på skolan. Om en elev är påverkad i skolan kan det leda till omedelbar hemsändelse.
- *Rökning*
Vi är en rökfri skola, detta gäller alla typer av tobak, snus och e-cigarett. Vi antar att studenten är rökfri. Föräldrarna ansvarar vid behov för olika mediciner för rökavvänjning. Förvara inte vattenpipor, tobak, e-cigarett eller liknande på skolan. Brott mot reglerna leder till förtydligande i hemmet och till uppföljningssamtal.
- *Skolk accepteras inte!*
En student som är frånvarande från en lektion eller aktivitet noteras som frånvarande i protokollet. Vid upprepad olaglig frånvaro, kontaktas hemmet. Skolk leder till sanktioner och eleven kan skickas hem.
- *Sex i skolan är inte tillåtet*
Brott mot denna regel leder till samtal med elevens förälder/föräldrar och kan leda till avstängning från skolan. Det är tillåtet att ha pojkar / tjejbesök i rummet mellan 10.00 - 22.00. Under de första skolveckorna och perioderna kan särskilda regler gälla för besök mellan pojkar och flickor.
- *Stöld accepteras inte - fresta inte andra*
Att "låna" / lägga beslag på leder till en varning, upprepad och avsiktlig stöld leder till avstängning. Oberättigad "upplåning" av skolans saker betraktas som stöld. Lagring av värdesaker: Ta inte med större kontantbelopp. Till exempel lås din mobil, Ipad, etc. i din garderob när du inte använder den. Alla studenter måste ha en

rumsnyckel eftersom försäkringen inte täcker om dörren är öppen. Kom ihåg att det är en egen hemförsäkring som måste täcka studentens tillhörigheter under vistelsen. Skolan har INTE försäkring som täcker stöld från t.ex. rum, klassrum, garderober etc.

- *Vandalism accepteras inte!*
Olyckor och förseelser måste ersättas antingen kontant eller genom familjeförsäkring. Husdjur av något slag är inte tillåtna.
- *Att gå till sängs*
Eleven måste vara på sitt rum och göra sig redo att gå till sängs kl. 22:00. Kl. 22.30 måste belysning och all användning av elektronisk utrustning stängas av på grund av hänsyn till de andra i rummet. Läraren kan lägga beslag på elektronisk utrustning om inte regeln respekteras eller om en elev inte orkar stiga upp på morgonen. Utrustningen förvaras på kontoret på studentens eget ansvar och försäkring. Obefogat spring under natten accepteras inte. När eleven är ur sängen, i korridoren eller i ett annat rum mellan kl. 22.30 och 06.45 anses det som en överträdelse. Det är kvällsläraren som bedömer och avgör om det handlar om en mardröm eller inte.
- *Rutiner i köket och rengöring*
Alla studenter deltar i köksuppsdrag under vistelsen på skolan. Deltagande i köket är en viktig del av undervisningen. Rengöringsmedel och toalettpapper etc. tillhandahålls vid rengöring av rummet. Rengöringsmaterial finns i ett skåp för varje rum / hall. Det är rummets ansvar att se till att materialet hanteras korrekt. Till exempel, en trasig dammsugare måste ersättas av en deposition på rummet, individuellt eller kollektivt.
- *TV och musiksystem i rummen*
TV är inte tillåtet i rummet. Minimusiksystem är tillåtna på rummen, men var försiktig och spela inte så högt att du stör andra. Handledaren kan beslagta elektronisk utrustning under en tid om andra elever och grannar störs.
- *Rumsdeposition 1 000 DKK.*
Eleven ansvarar för de rumsmöbler som tillhandahålls av skolan under vistelsen och depositionen på rummet dras av för alla skador som inte kan ifrågasättas att det är eleven själv som orsakat skadan. Skador på rummets gemensamma armaturer, badrum, fönster, paneler och sovrumsdörr, samt lås, etc. täcks kollektivt med lika funktioner i rummets insättning för alla boende. Rumsdeposition måste sättas in igen om den är uttömd. Obrukad rumsbetalning kommer att betalas ut efter avslutad skolvistelse.
- *Konsekvenser av brott mot ovanstående regler*
Vi försöker inte tillämpa påföljder eftersom vi arbetar med ungdomar "under utveckling". Konsekvenser av mening ger mer lärande och erfarenhet och skapar en bättre atmosfär. Detta betyder inte att ungdomar inte ser konsekvensen som ett straff. Oavsett hur vi ser på det, måste vi ha alternativ till sanktioner, vilket visar att det är den vuxne som sätter ramverket. På så sätt kan vi skapa en säker och demokratisk ram för alla! Vi använder främst dialog och konversation för att lösa problem, men det kan också vara värdefullt att tydligt kräva att de gemensamma reglerna följs. Om en personlig konversation eller rekommendation inte fungerar, kontaktas hemmet. Målet med varje dialog är att hålla eleven i en positiv och konstruktiv utveckling.

Gemenskapen på en efterskola öppnar många möjligheter, men kan också medföra att man tvingas avstå från sådant som man varit van vid hemifrån. Det finns ju många att ta hänsyn till. Utanför den vanliga undervisningen förekommer det en rad andra arrangemang och aktiviteter. Några av dessa är obligatoriska för alla, och andra frivilliga utbud för intresserade.

Varje tisdagskväll året om har man på Flakkebjerg ett besök utifrån. Representanter från olika föreningar kommer och berättar och försöker kanske också få igång debatter. Det kan handla om politiska ungdomsföreningar, resor till främmande platser jorden runt, Röda Korset, Folkkampanjen mot EG, Greenpeace och Amnesty International. Gästerna har för det mesta med sig film eller ljusbilder. Det är nog väsentligt att man har en återkomande "tisdagsgäst". Eleverna på Flakkebjerg, liksom alla andra efterskoleelever bedriver sin huvudsakliga aktivitet på skolan. Då behövs impulser utifrån.

På torsdageftermiddagarna kan man välja att gå i "aftonskola". Ämnena är mycket varierande. Det kan till exempel handla om naturmedicin, tecknad film, simning, teckning eller orienteringslöpning. En gång i månaden ordnar eleverna en födelsedagsfest, där man har underhållning och där månadens födelsebarn hyllas. De som har oturen att ha sina födelsedagar under ferierna glöms heller inte bort.

Här är ett knippe andra exempel på olika fritidsaktiviteter kopplade till internatet:

- Skolans kulturutskott, som består av elever och medarbetare, ordnar med jämna mellanrum särskilda kulturfesterna med till exempel folkdans och folksång.
- Varannan vecka året om inbjuds elevfamiljerna att besöka sin "kontaktmedarbetare" i dennes hem. Då sitter man och resonerar runt en kopp kaffe.
- En gång i månaden är det filmafton där man visar nyare kvalitetsspel.
- Eleverna är lediga under tre av månadens fyra veckoslut, men alla elever har rätt att, utan tilläggskostnad, bo på efterskolan hur många helger de vill, undantaget sommar och julferier. Ett särskilt utskott tillverkar varje vecka ett program för veckoslutet.
- Varje morgon kl. 8.00 lyssnar man på morgonnyheterna i radion. Dagens nyheter kommenteras och diskuteras.
- Skolans verkstäder kan alla utnyttjas på fritiden, under förutsättning att man fått ett särskilt kort som visar att man vet hur maskiner och material skall hanteras.
- Fyra gånger om året genomförs en dagslång naturtur, antingen på cykel eller till fots. Här får man möjligheter att uppleva årets skiftande årstider.
- Utöver alla här beskrivna aktiviteter uppmuntras naturligtvis eleverna att också ta andra initiativ. Populära sådana inslag kan vara en volleybollturnering mellan "familjerna" eller liknande.

5. Diskussion

5.1. De danska erfarenheterna av efterskolan

Efterskolorna i Danmark har historiskt varit en del av ett uppror mot det offentliga skolsystemet men också, både historiskt och i nutid, en integrerad del av det övriga samhället och som sådan löst vissa speciella uppgifter [23]. En av dessa har varit att ge landsbygdsungdomen utbildning och också en möjlighet för stadsungdomen att "komma ut på landet". En annan uppgift har bestått i att vara en kombination av utbildnings- och behandlingsinstitutioner, där samhällets "olycksbarn" fått en extra chans (blivit placerade). En

tredje uppgift är att vara ett socialt och utbildningsmässigt alternativ för de skoltrötta, för dem som har problem i hemmen eller av annan orsak har behov av ett miljöbyte.

Samhällets krav på efterskolan har hela tiden speglat själva samhällsutvecklingen. Hit hör kanske särskilt vad den norske sociologen Nils Christie formulerat på följande vis: ”vi har skapat ett samhälle, där det bästa vore om folk föddes vuxna”. Särskilt ungdomen kommer på undantag, blir utanför. Detta är allvarligt mot bakgrund av att just ungdomar befinner sig i en period där det är väsentligt för dem att de känner att de behövs. Det danska samhället har upptäckt att efterskolorna ofta klarar av att ta hand om ungdomar med normala eller svårare tonårsproblem. Därför finns det också ett klart intresse att öka efterskolans social-pedagogiska ansvar.

I den stora Forløbsundersøgelsen [23] har man kunnat visa att fortfarande kan *inte* huvuddelen av efterskolans elever karakteriseras som unga människor med inlärningsmässiga eller sociala problem. De har istället själva valt att komma till efterskolan (eller så har deras föräldrar tagit initiativet), och skolvalet är således inte något som andra beslutat om. Undersökningens resultat tyder på, att det skulle vara svårt eller omöjligt för en efterskola, att lösa såväl sociala som pedagogiska uppgifter, om huvudparten av elevgruppen har svårare problem. I samma undersökning hävdas att det inte endast är kombinationen praktiskt arbete och teoretisk undervisning som har hjälpt de ”skoltrötta”. Utan inte minst viktigt har varit att elevgrupperna är allsidigt sammansatta.

Det moderna industrisamhället präglas i ökad grad av ”uppsplittring”. Familjer upplöses, och de enskilda familjemedlemmarna arbetar och deltar i många aktiviteter utanför hemmet. Möjligheterna till gemenskap har reducerats kraftigt. Strukturen i folkskolan (liksom f.ö. i den svenska grundskolan) bygger på en extrem uppdelning av ämnen [[min uppfattning är dock att ämnesspecialister inom lärarkåren är nödvändigt för att hålla rätt nivå, samtidigt som man bör kunna öka integrationen av ämnena/ TN: 2020-01-11](#)] och begränsat med kontakter med såväl jämnåriga som lärare. Industrins ökade mekanisering och arbetsuppdelning bidrar också till att ge unga människor allt färre naturliga kontakter med vuxna.

Hela denna situation ökar behovet av skolinternat

- Där livsföring och uppgifter är gemensamma.
- Där det ställs krav på den enskilde att ta hänsyn till kollektivet.
- Där man har möjlighet att värdera sig själv och sina möjligheter i förhållande till andra och där man kan ha en sådan god kontakt med andra människor att man tar intryck av deras värderingar.

Efterskolan tjänar i denna situation som en slags kompensation för något som försvann i vårt högindustrialiserade samhälle. Forløbsundersøgelsens forskare avslutar sin rapport med följande kommentar:

”Vor konklusion er, at friheden og dermed den store variation i tilbud og praksis bør understøttes, at skolorne bør opmuntres til i større grad, end tilfældet er i dag, at bruge friheden og mulighederne for at prøve nye veje, og at det offentlige gennem sin administrative praksis og specielt sin økonomiske styrning af skolerne må have for øje, at man ikke tvinger dem ind i ensartede stive rammer og systemer, og at man ikke reserverer dem for udvalgte elevgrupper, men gør efterskoletilbuddet åbent for alle” [23].

5.2. Vad kan svensk folkhögskola lära av dansk efterskola?

Vi har under arbetet med rapporten blivit allt mer övertygade om att svensk folkhögskola (och för övrigt hela det svenska skolsystemet) har mycket att lära av efterskolan. Vi tror att följande punkter kan vara av intresse:

- Skolöverstyrelsen bör visa en öppenhet för de danska erfarenheterna av dansk efterskola. Det innebär bland annat att man bör sträva efter att ge möjlighet att undervisa ungdomar med folkhögskolans pedagogik. Det kan också innebära att folkhögskolan ges möjligheter att "konkurrera" med grundskolan om skolpliktiga elever i högstadiets avgångsklass.
- Från början uppstod efterskolorna som filialer till folkhögskolor. Först senare blev det en egen skolform. Folkhögskolan med sin folkrörelseförankring, skulle också i Sverige vara en lämplig initiativtagare. Detta är inte minst viktigt för att förhindra att framtida svenska efterskolor utvecklas till några slags elitskolor.
- De danska efterskolorna är självförvaltande, dvs. att eleverna själva städar, lagar mat, med mera. Detta är ett mycket viktigt inslag i pedagogiken. Den omfattande skadegörelsen och klottret i bostadsområden, på transportmedel och skolor i Sverige visar på ett misslyckande i uppfostran. Det svenska facket måste övertygas om riktigheten av att pedagogiska hänsyn måste komma i första rummet på pedagogiska institutioner.
- Den speciella pedagogiska miljön på de danska efterskolorna, med kombinationen teori och praktik och ett utnyttjande av internatets möjligheter bör kunna ge impulser inte bara till framtida svenska efterskolor utan också till våra befintliga folkhögskolor.
- De danska erfarenheterna visar att det är nödvändigt med blandade elevgrupper. En eventuell svensk efterskola får alltså inte formas på sådant vis att där endast samlas elever med stora problem.

Ett visst hopp om ett nytänkande från Skolöverstyrelsens sida ges i en intervju med den nyutnämnde generaldirektören, Erland Ringborg (DN 7/2 1986). Han säger sig där vilja ge en större valfrihet inom den offentliga skolans ram. Specialskolor med viss inriktning kan det gärna bli fler av hävdar han också. Han vill avdramatisera tvistefrågor om både skolformer och läroformer.

Det är just folkbildningen och folkrörelserna som här har unika möjligheter att lämna bidrag till en förnyelseprocess inom det svenska skolväsendet. Med en sådan inriktning skulle det vara möjligt att skapa en bred politisk förankring. Dessbättre råder det redan en stor enighet om att kommersiellt drivna privatskolor, med "sponsring" från näringslivet inte hör hemma i svenskt skolväsende. [\[Vad gäller den sista meningen i detta stycke har jag under årens gång ändrat uppfattning. Idag anser jag att privata skolor och sponsring från näringslivet skall kunna vara accepterat under förutsättning att verksamheten håller den kvalitet som krävs/ TN: 2020-01-11\]](#)

5.3. Visionen om en svensk efterskola

Det borde vara möjligt att inom överskådlig tid starta ett par efterskolor i Sverige. Till en början med kan det ske såsom filialer till etablerade folkhögskolor. För att det skall vara möjligt måste dock finnas ett uttalat intresse från statsmakterna [\[och/eller kommuner/ TN: 2020-01-11\]](#). Det ökande antalet skoltrötta elever eller elever som av andra orsaker inte passar in i vårt nuvarande skolsystem, torde ge underlag för ett sådant intresse.

I vår vision om en svensk efterskola tänker vi oss att den skall ha tre årsklasser nio, tio och elva, det vill säga det skall vara en skola för de som är 15, 16 och 17 år. Efterskolans nionde klass skulle vara ett alternativ för alla de skoltrötta som trampat vatten i åttan, men som nu i den intensiva internatmiljön, ser en möjlighet att kunna genomföra ett studiemässigt bra nionde läsår. Från efterskolans nionde årsklass skall man på vanligtvis kunna söka till gymnasieskolan. De som vill och har möjligheter kan naturligtvis också gå direkt ut i förvärvslivet. Ytterligare en möjlighet skall kunna vara att man söker till efterskolans tionde och elfte år.

Det är viktigt att man måste söka även till efterskolans tionde år. Det är ett sätt att markera för eleverna att efterskolans nionde klass är lika viktig som grundskolans motsvarighet. Dessutom innebär det tionde året en morsvarighet till gymnasiet första år. De som går i efterskolans nionde klass kan alltså inte räkna med att de automatiskt kan komma till efterskolans tionde och elfte år. Det innebär att man till efterskolan har två antagningstillfällen: till nian och till tian, där alla som vill får ansöka. Däremot bör de som kommer in i tionde klassen även erbjudas att gå elfte klassen. Något annat skulle strida för mycket mot svensk skoltradition [Här har jag också ändrat ståndpunkt. Det kan vara en pedagogisk poäng med tre antagningstillfällen, det vill säga att man måste söka för varje nivå. Möjligheten att kunna gå över till gymnasiet även efter 10:e eller 11: klass måste naturligtvis finnas/ TN: 2020-01-11].

En svensk efterskola skulle kunna formas enligt nedanstående punkter:

- Efterskolans två sista år skulle motsvara det tvååriga gymnasiet och ge allmän behörighet. Inriktningen skulle inte vara yrkesinriktad utan allmänbildande [då tvåårigt gymnasium inte finns idag behöver denna punkt synkas med det nuvarande skolsystemet/ TN: 2020-01-11].
- Skolorna skulle få stor frihet vad gäller
  - Pedagogiken
  - Driften (självförvaltning)
  - Utformningen av regler
  - Anställningsfrågor
  - Antagningsförfarandet
- Skolornas huvudmän kan vara kommuner, landsting eller folkrörelser, gärna i samarbete inom ramen av en stiftelse (skolkrets). Det innebär också möjligheter att upprätta skolor med olika pedagogiska och ideologiska profiler.
- Skolornas *elevmajoriteter* får inte utgöras av elever med inlärningsmässiga och sociala problem. Då upphör skolorna att vara pedagogiska institutioner, utan förvandlas till sociala institutioner, vilket missgynnar alla elever. För att undvika en sådan situation bör efterskolorna ha ett så spännande utbud att breda grupper ungdomar attraheras av skolformen. [Ungdomar med svåra sociala störningar (t.ex. kriminalitet, drogberoende) bör först få omhändertagande och behandling i verksamheter som Hassela-kollektiv. När en ungdom sedan bedöms klara av att fungera i mer normala sociala sammanhang kan han/hon slussas ut till en efterskola som i sin tur behåller kontakten med behandlingshemmet tills stabilisering fullt ut kan konstateras/TN: 2020-01-11].

Den sista punkten är sannolikt något av en springande punkt för efterskolans möjligheter att utvecklas på ett framgångsrikt sätt i Sverige. För att lösa detta problem får man inte vara rädd för nya och djärva grepp. När vi hör talas om danska efterskolor som bygger vindkraftverk, bedriver jordbruk, sköter en Zoologisk trädgård, fiskar på Nordsjön, reser till främmande kontinenter, med mera, får vi en bild av hur djärva grepp som faktiskt kan behövas. Låt oss så här avslutningsvis kasta fram några lösa idéer:

- *Hjälmarskolan*

Efterskola specialiserar sig på Hjälmarens: Man gör regelbundna mätningar av vattnet för att studera effekter av utsläpp. Skolan bedriver också en fiskodling, dels för att få fram matfisk till skolans eget hushåll, men också för utplantering i Hjälmarens. Detta sker i samarbete med fiskvårdande organisationer. Skolan äger också ett muddringsverk och bedriver muddring av Hemfjärden (den del av Hjälmarens som är mycket grund och igenslammad) till stor glädje för alla ägare av fritidsbåtar i Örebroområdet. Under vintern kan man skörda vass som används för skolans uppvärmning. En skola men en sådan här konkret ekologisk profil skulle bli uppskattad av lokalbefolkningen. Ungdomarna skulle få en positiv upplevelse av att betyda något, att vara uppskattade av andra. Skolkretsen kan här bestå av landstinget, kommuner och miljöorganisationer.

- *Skolan som bedriver ett lantbruk*

En annan efterskola brukar jorden efter biodynamiska principer. Djurens behandlas väl. Skolan experimenterar med alternativa arbetsformer som kan ge hög avkastning utan kemikalier.

- *Fornborgsskolan*

Ytterligare en skola samarbetar med historiker och arkeologer för att restaurera en gammal fornborg. Det finns gått om igenvuxna järnåldersborgar runt om i Sverige. Man bygger upp hus, enligt gamla metoder, inne på borgområdet, bereder mat med gamla metoder, och så vidare. Under sommaren kan intresserade elever få sommarjobb med att förevisa borgen för turister. [\[Denna idé uppstod eftersom Eketorps fornborg på Öland höll på att restaureras samtidigt som vi arbetade med rapporten. Den är nu en stor turistattraktion. Det finns utrymme för fler sådana insatser/TN: 2020-01-11\].](#)

- *Idrottsskolan*

En efterskola kan ge idrottsungdom ett alternativ där de både kan utveckla sitt idrottsintresse och bedriva effektiva studier.

- *Den finska efterskolan*

Idag finns lika många finsktalande i Sverige som det finns svensktalande i Finland. Det borde finnas ett stort underlag för en efterskola för finsktalande.

5.4. Slutord

Den danska efterskolan kan verka lite yvig för en svensk betraktare. Faktum är dock att skolformen har funnits i över 100 år [\[numera under 141 år/ TN: 2020-01-11\]](#) och fått ett kraftfullt uppsving de senaste tio åren [\[och det gäller även för de därpå följande 33 åren/TN:](#)

2020-01-11]. Inte minst värdefull har skolformen visat sig vara för skoltrötta elever. Varför skall inte skoltrötta svenska elever ges samma spännande möjligheter som de danska? Vi som är verksamma på olika nivåer och sammanhang i det svenska skolväsendet bör begrunda de välkända raderna:

”Det är skönare att lyss till den sträng som brast än att aldrig spänna en båge”

Vilken idag kan kompletteras med:

”Sikta på månen. Missar du så är du ändå på väg mot stjärnorna”

6. Fotnoter

1. Personlig intervju med Sophus Bang Nielsen, 1986.
2. Uppgifterna i detta kapitel är hämtade ur *Undervisningsmaterialet, 1985, "UngABZ"*, ISBN 87-503-5507-5, Aarhus.
3. Konkurrensen kan förväntas att hårdna i samma utsträckning som årskullarna minskar.
4. Thorstein Balle/ Sophus Bang Nielsen, 1982, *Forventning og oplevelse*, ISBN 87-88-152-04-9, Holstebro.
5. Personlig intervju med Sophus Bang Nielsen, 1986.
6. Personlig intervju med Anders Mielke, 1986.
7. Historiken baserar sig på följande källor: Efterskolornas sekretariat, 1985, *Bogen om efterskolorna*, Vartov, Köpenhamn; Gunnar Kragelund, 1984, *Hvad er efterskole*, De frie ungdoms- og efterskoler, Orientering II;
8. Bl.a de rektorer vi träffade och undervisningsinspektör Jørgen Olsen.
9. Uppgifterna i detta avsnitt är inhämtade dels från intervjuer av lärare och elever på de tre besökta skolorna och dels genom en genomgång av ett 50-tal reklambroschyrer för efterskolor runt om i Danmark.
10. Thorstein Balle, 1979, *De frie ungdoms- og efterskoler, 1879 – 1979*, Vartov, Köpenhamn.
11. Balle/Bang Nielsen, a.a. sid 29.
12. Enligt uppgift från flera intervjuade efterskolemänniskor.
13. *Ta på Efterskole*, ISBN 87-88152-36-7, Köpenhamn. Sid 6.
14. Personlig intervju med Jørgen Olsen.
15. Personlig intervju med Jørgen Olsen.
16. Enligt information från lärare på de tre intervjuaskolorna.
17. Information till detta stycke är hämtad och bekräftad från flera källor dock främst i personlig intervju med Hans Ancher Kofoed, 1986.
18. Även här flera informatörer från de tre skolorna och på efterskolornas sekretariat.
19. Personlig intervju med Jørgen Olsen.
20. Enligt intervjuer på de tre besökta efterskolorna och efterskolornas sekretariat.
21. Efterskolornas sekretariat, 1984, *Efterskolens pedagogik*, De frie ungdoms- og efterskoler, Orientering I, Köpenhamn.
22. Uppgifterna i detta kapitel är hämtade från Flakkebjerg Efterskoles skolprogram, 1985 och personliga intervjuer med elever på skolan.
23. Kapitlet utgör i stort ett referat från Balle/Bang Nielsen a.a. sid 63 ff.

[Självkritiskt kan man så här 33 år senare konstatera att notapparaten är mycket ofullständig och skulle i befintligt skick inte ens vara acceptatet för en B-uppsats. Å andra sidan speglar den folkhögskolerörelsens charm och avsaknad av överdriven byråkrati/TN: 2020-01-11]